

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Ржеуського Антонія Валентиновича
«Моделі, методи та засоби надання інформаційних послуг у сервіс-
орієнтованих бібліотечних системах», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 –
книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

Бібліотека як соціальний інститут постійно перебуває у динамічному розвитку, реагуючи на виклики інформаційного суспільства. Стрімке впровадження у сферу науки та освіти передових інформаційних технологій, розвиток глобальних комунікацій змінює способи взаємодії бібліотек та користувачів, неминуче впливає на всі аспекти інформаційної діяльності. Створення у бібліотеках принципово нових видів інформаційних ресурсів, організація доступу до віддалених та локальних джерел інформації, як вітчизняних, так і зарубіжних, є найважливішим завданням інформаційного забезпечення науки та освіти. Разом з тим бібліотеки модернізують свої традиційні технології з метою підвищення якості та оперативності бібліотечно-інформаційного обслуговування, шукають нові шляхи, засоби та методи надання інформаційних послуг. Саме в цьому контексті актуальною є дисертація А. В. Ржеуського, в якій проаналізовано моделі, методи та засоби дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів.

Вагомість проведеного дисертаційного дослідження підтверджується його виконанням в межах наукових тем Національного університету «Львівська політехніка»: «Історія бібліотечної справи на західно-українських землях (кін. XI ст. – 1939 р.)» (№ 0110U005028); «Науково-освітнє соціокомунікаційне середовище великого міста: моделювання, прототипування, інформаційні технології» (№ 0116U006723).

Високий рівень обґрутованості наукових положень, висновків і результатів дисертації забезпечується використанням дисертантом комплексу наступних методів, зокрема термінологічного, аналітичного, моделювання, прогнозування, узагальнення, аналізу, синтезу.

Високий рівень фаховості дисертанта надав йому можливість коректно сформулювати об'єкт та предмет дослідження, окреслити коло дослідницьких завдань, які ним були успішно виконані. Серед найважливіших, на мою думку, слід назвати: аналіз стану дистанційного обслуговування користувачів вітчизняними та зарубіжними науковими бібліотеками з допомогою методології бенчмаркінгу; удосконалення системи вибіркового розповсюдження інформації; проведення соціологічного дослідження з метою визначення інформаційних потреб користувачів та актуальних інформаційних послуг; розроблення системи інформаційного забезпечення користувачів на основі безкоштовних Web-сервісів.

Здійснений аналіз дисертаційного дослідження А. В. Ржеуського засвідчив, що поставленої мети – сформувати вербалну модель соціальної комунікації у бібліотеці із застосуванням комплексу бібліотечних інформаційних технологій та відкритих веб-сервісів – дисертантом досягнуто.

Дисертація А. В. Ржеуського є комплексним дослідженням, в якому здійснено аналіз дистанційних бібліотечно-інформаційних послуг бібліотек вищих навчальних закладів. Вперше охоплено велику кількість бібліотек як України, так і зарубіжних англомовних країн. Для проведення дослідження дисертантом сформовано цілісну методологію бенчмаркінгу, а отримані результати могли б бути використані у практиці роботи вітчизняних наукових бібліотек.

Актуальним на сьогоднішній день є питання розробки механізму інформаційного забезпечення користувачів бібліотек. У даному контексті дисертантом порушено питання диференційованого інформування користувачів, а саме: удосконалення вибіркового розповсюдження інформації відповідно до розвитку інформаційних технологій.

Дисертантом охоплено та досліджено широке коло Web-сервісів, визначено найбільш оптимальні, які могли б бути впроваджені у бібліотечно-інформаційне обслуговування. Окреслено тенденції застосування хмарних технологій як інноваційного бібліотечного сервісу.

Теоретичні положення і висновки, отримані дисертантом, можуть бути використані при підготовці лекцій для студентів спеціальності інформаційна, бібліотечна та архівна справа, у науково-дослідній роботі для поглиблення подальших наукових досліджень, при підготовці лекцій для слухачів курсів підвищення кваліфікації бібліотечно-інформаційних працівників в системі післядипломної освіти.

Дисертація має чітку, логічну структуру, відповідає меті та поставленим завданням дослідження. Складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, таблиць, рисунків і додатків.

У вступі дисертант обґруntовує актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами та темами; фахово формулює мету, визначає завдання, окреслює об'єкт і предмет дослідження; визначає методологічну базу; розкриває наукову новизну; наводить відомості про апробацію роботи.

У першому розділі «Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження» встановлено джерельну базу, проаналізовано праці, пов'язані з темою дисертації.

У підрозділі 1.1. «Становлення бенчмаркінгу як самостійної концепції» розкрито зміст поняття бенчмаркінгу. А. В. Ржеуським встановлено, що у вітчизняній фаховій літературі ґрутовні праці з даної проблематики відсутні. З огляду на це, дослідником сформовано власну методологію бенчмаркінгу для дослідження роботи бібліотек, що складається з наступних методів: соціологічні дослідження, «консолідована інформація» та порівняльний аналіз. Методологія, запропонована А. В. Ржеуським, спрямована на визначення кращих зразків бібліотечно-інформаційного обслуговування для систематичного удосконалення діяльності бібліотеки, що застосовує дану концепцію.

У підрозділі 1.2. «Трансформація бібліотечно-інформаційного обслуговування відповідно до зміни парадигми бібліотеки» дисертант підкреслює, що зі створенням та розвитком електронних колекцій документів різних форматів, зазнають змін методи та засоби здійснення інформування

користувачів про нові документні масиви у інформаційній системі бібліотеки. Дисертантом проаналізовано значну кількість праць як вітчизняних, так і закордонних дослідників, присвячених вибірковому розповсюдженю інформації. Встановлено, що на Заході у 60–70-х роках ХХ ст. вибіркове розповсюдження інформації здійснювалось у автоматизованому режимі.

У підрозділі 1.3. «Хмарні бібліотеки» як парадигма розвитку сервіс-орієнтованих бібліотечних систем» дисертантом здійснено огляд праць, присвячених даній проблематиці. Встановлено що сукупність хмарних технологій становить єдиний інформаційний простір з широким колом засобів надання інформаційних послуг. Аналіз джерел засвідчив, що зарубіжні дослідники зосереджують більше уваги на хмарних технологіях як інновації у бібліотечній справі, а ніж вітчизняні. Розкрито переваги застосування хмарних технологій у бібліотеках, це, зокрема: доступ до програмного забезпечення здійснюється через звичайний браузер; радикальне скорочення витрат на розгортання системи в бібліотеці; швидкість впровадження, обумовлена відсутністю витрат часу на розгортання системи; можливість вільно послуговуватись хмарними сервісами; хмарні технології можуть застосовуватись як аналог дороговартісним спеціалізованим бібліотечним інформаційним системам.

У другому розділі «Бенчмаркінг – інноваційний інструментарій удосконалення діяльності бібліотек» встановлено, що однією із найефективніших технологій, що дозволяє безперервно проводити порівняльний аналіз ресурсів бібліотеки, навичок і умінь бібліотечного персоналу, пошук кращих методів оптимізації управлінських процесів і в результаті застосувати найбільш передовий і вдалий досвід функціонування з метою досягнення найбільшої ефективності, є бенчмаркінг. Застосовано методи бенчмаркуingu для дослідження бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів науковими бібліотеками.

У підрозділі 2.1. «Обґрунтування доцільності використання бенчмарку в бібліотекознавстві» дисертантом розглянуто види бенчмаркуingu, серед яких:

стратегічний, процесів, функціональний, внутрішній, зовнішній, міжнародний та ін. Це дозволяє застосовувати бенчмаркінг як для формування образу бібліотечної установи загалом, так і для оптимізації окремих технологічних внутрішніх процесів зокрема.

Надзвичайно важливо бібліотекам на сьогоднішній день комплексно проаналізувати напрями своєї діяльності, виявити недоліки та переваги, визначити бібліотеки-лідери як в Україні, так і закордоном задля запозичення передового досвіду з надання дистанційних інформаційних послуг. Саме це викладено у запропонованій А. В. Ржеуським методології бенчмаркінгових досліджень.

У підрозділі 2.2. «Еталонна модель бібліотеки на підставі аналізу бібліотечних веб-сайтів» дисертантом ґрунтовно проаналізовано дистанційні послуги 86 наукових бібліотек вищих навчальних закладів, у тому числі зарубіжних: США, Канади, Австралії. Як результат, отримано теоретичну та практичну інформаційну базу, що ілюструє стан дистанційного бібліотечно-інформаційного сервісу. Набуті результати можуть враховуватися та використовуватися вітчизняними науковими книгодрукарнями.

Заслуговує на увагу підхід, застосований А. В. Ржеуським для дослідження інформаційних послуг бібліотек. Для більш зручного порівняльного аналізу бібліотеки було розподілено на групи. В межах певної групи визначено бібліотеки-лідери. Таким чином було визначено еталонну групу, в межах якої встановлювались книгодрукарні-лідери.

У третьому розділі «Інноваційний підхід до побудови моделі соціальних комунікацій у бібліотеці, що базується на використанні технологій дистанційного обслуговування користувачів» дисертантом визначено засоби, якими здійснюється індивідуальне та групове інформування користувачів; запропоновано алгоритм реалізації системи вибіркового розповсюдження інформації відповідно до сучасних умов діяльності наукових бібліотек.

У підрозділі 3.1. «Трансформація довідково-інформаційного обслуговування користувачів» дисертантом досліджено методи та засоби

організації вибіркового розповсюдження інформації, що здійснюються у вітчизняних бібліотеках. Ржеуський А. В. розглядає один з напрямів групового та індивідуального інформування засобами інформаційного сповіщення користувачів електронного архіву наукових публікацій.

Дослідником враховано також досвід зарубіжних бібліотек із упровадження автоматизованих послуг поточного інформування. Однак, дисертантом не виявлено координації між даними сервісами інформаційного сповіщення користувачів, це є однією з причин для моделювання алгоритму реальної системи вибіркового розповсюдження інформації у бібліотеці. А.В. Ржеуським відзначено, що для найбільш повного задоволення інформаційних потреб користувачів необхідно залучати широкий комплекс інформаційних джерел. Виконувати інформаційні запити користувачів покликаний фахівець, який добре володіє навичками роботи як з ресурсами власної книгозбірні, так із зовнішніми базами даних.

У систему інформування користувачів бібліотек дослідник включив засоби інтерактивного on-line спілкування та віртуальну довідкову службу. Дисертант детально зупиняється на цьому напрямі, зокрема на особливостях організації декількох таких служб.

У підрозділі 3.2. «Вербална модель комунікації. Сервісна складова» дисертантом здійснено огляд найпоширеніших серед вітчизняних користувачів соціальних мереж як потужного каналу розповсюдження бібліотечних новин та засобу маркетингових комунікацій. А. В. Ржеуський дослідив, що основу трансляції інформації у соціальних мережах закладено у моделі «інформаційні воротарі» німецького психолога Курта Левіна (1947 р.), де цей термін використовувався для позначення журналістів, які контролюють потік поширюваної інформації і мають сильний вплив на громадськість, дозволяючи чи забороняючи різні типи інформації. Проаналізував різні підходи до застосування теорії «інформаційних воротарів», зокрема міждисциплінарного характеру, що поєднують інформатику, науки про комунікацію.

Дисертантом детально описано технологічний процес роботи з наповнення електронного архіву наукових публікацій та алгоритм з'єднання повнотекстових документів з метаданими електронного каталогу. Таким чином, відзначено роль бібліотечних фахівців як менеджерів інформаційних ресурсів з організації баз даних власної генерації.

У підрозділі 3.3. «Сучасна роль бібліотечного фахівця як агента соціальних комунікацій» висвітлено підходи до підготовки бібліотечних фахівців, зокрема польськими університетами. У сучасному інформаційному суспільстві виникає нагальна потреба у підготовці інформаційних аналітиків, контент-менеджерів, інформаційних брокерів. Дослідження А. В. Ржеуського підтверджує, що бібліотечний фахівець, в першу чергу, – аналітик, здатний оперувати широким колом інформаційних технологій та пошукових систем, щоб бути спроможним забезпечити потреби користувачів.

У четвертому розділі «Сервіс-орієнтовані бібліотечні системи» окреслено тенденцію формування єдиного інформаційного простору на базі хмарних технологій як інноваційних засобів надання бібліотечно-інформаційних послуг.

У підрозділі 4.1. «Моделі електронних бібліотек на основі хмарних технологій» розкрито інноваційний підхід із застосуванням хмарних технологій у бібліотеках. Ржеуським А. В. встановлено, що закордоном набувають розвитку хмарні бібліотечні інформаційні системи. Застосування хмарних технологій характеризується багатоплановістю: створення та розміщення у «хмарах» каталогів бібліотек, підтримка веб-сайтів бібліотек, створення віртуальних колекцій. Дисертантом запропоновано хмарні технології для впровадження у дистанційне бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів. Для відбору оптимальних сервісів було сформовано низку вимог, відповідно до яких здійснювався порівняльний аналіз. Доведено, що можливість формування великої колекції мультимедійних документів на базі безкоштовної платформи – один із перспективних напрямів діяльності книгозбірень. Дисертантом порушено актуальне питання трансформації бібліотечного обслуговування в сучасних умовах.

На мою думку, А. В. Ржеуським вдало проведено соціологічне опитування, що дало можливість встановити зв'язок між користувачами і бібліотекою, виявити рівень забезпеченості інформаційних потреб, коло інформаційних ресурсів, які користуються найбільшим попитом, найзручніші канали отримання інформації. Результати соціологічного опитування підтвердили, що користувачі прагнуть отримувати послуги, які є інноваційними для бібліотеки, серед них: надання відкритого доступу до повнотекстових електронних колекцій документів; важливим визначено оперативність надання інформації та повнотекстових документів. Підтверджено, що веб-сайт бібліотеки має стати єдиною точкою доступу як до бібліотечних продуктів, так і до відкритих, орієнтованих на користувача ресурсів мережі Інтернет.

У підрозділі 4.2. «Мультимедійний продукт як об'єкт збереження у хмарних сховищах» розглянуто використання різних платформ для формування колекцій мультимедійних документів. Оскільки мультимедійні документи розрізняються за форматами і відповідно до технологічних особливостей опрацювання даного виду документів, дисертантом було обрано хмарні сховища. А. В. Ржеуський слушно зауважує, що обслуговування мультимедійними документами також носить характер групового та індивідуального відповідно до потреб користувачів.

Дисертантом створено мультимедійний продукт для промоційної діяльності бібліотеки засобами хмарного сервісу Animoto, що має прямий зв'язок з іншими платформами хмарного типу.

Кожний розділ дисертації завершується висновками, в яких обґрунтовано основні результати щодо вирішення дослідницьких завдань, сформульованих у вступній частині дисертації. Робота виконана на високому професійному рівні. Результати дослідження узагальнено у наукових висновках.

Основні положення дисертаційного дослідження А. В. Ржеуського відображені в 43 наукових працях, 11 з яких – у наукових фахових виданнях України, 6 публікацій – у зарубіжних виданнях (Росія, Казахстан, Польща) та 26 публікацій – у збірниках матеріалів міжнародних наукових та науково-

практичних конференцій (3 з яких є зарубіжними). 5 робіт зареєстровані у міжнародних наукометричних системах, таких як: eLibrary (РІНЦ), Google Scholar, Research Bible, Polish Scholarly Bibliography, BASE. П'ять наукових праць є осібними (2 статті та 3 публікації матеріалів конференцій).

Однак, не зважаючи на позитивну оцінку представленої до захисту дисертаційної роботи А. В. Ржеуського, маю низку зауважень та побажань:

1. У розділі 1. «Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження» підрозділ 1. 1. «Становлення бенчмаркінгу як самостійної концепції» (с.16–17) характеризуючи відмінності у методах бенчмаркінгу та реінжинірингу в інформаційній сфері, на мою думку, варто згадати роботи вітчизняних бібліотекознавців, зокрема Давидової І.О. «Реінжиніринг як складова наукової організації праці в управлінні бібліотекою» (Вісник ХДАК. Вип. 43, 2014), в якій реінжиніринг розуміється як фундаментальне переосмислення та радикальне перепроектування існуючих бібліотечно-інформаційних процесів або навіть створення цілком нових процесів.
2. Розглядаючи питання визначення понять «бібліографічна діяльність», «бібліографічне інформування», «бібліотечне обслуговування», «інформаційне забезпечення» у підрозділі 1. 2. «Трансформація бібліотечно-інформаційного обслуговування відповідно до зміни парадигми бібліотеки» (с. 22–23) автор не звертається до національних стандартів у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності, зокрема до: ДСТУ 7448:2013 «Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення» та ДСТУ 5034:2008 «Інформація та документація. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення», обмежуючись визначеннями, які подаються у словниках, довідниках, публікаціях бібліотекознавців та у міждержавних стандартах, вміщених у збірнику «Стандарты по библиотечному делу и библиографии. М., 1985».

Це ж стосується і визначення поняття «вибіркове розповсюдження інформації» (с. 24–32).

3. Зауважу, що питанням функціонування електронної довідкової служби бібліотеки як складової віртуального довідково-бібліографічного обслуговування індивідуальних користувачів бібліотек засобами інформаційно-комунікаційних технологій (с. 32) присвячені також роботи Н. Ю. Каліберди: Ефективність роботи онлайн-сервісу «Віртуальна довідка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Наукові праці НБУВ. – 2013. – Вип. 38 . – С. 246-263 (Співавтор Корнілова Є. О.); Онлайновый информационный сервис в научной библиотеке // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2016. – Вып. 13. – С. 99-111 (Співавтор Корнілова Е. А.). На мою думку, варто згадати і монографію Т. В. Добко «Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття ХХІ ст.)» (К., 2013.), в якій розглядаються питання трансформації довідково-бібліографічної діяльності в електронному середовищі. Доцільно було б звернутися і до дисертаційного дослідження З. В. Романухи «Інформаційна діяльність бібліотек вищих навчальних закладів західного регіону України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): основні напрями бібліографічного обслуговування та розвиток інформаційних послуг» (2015 р.).

4. У дисертації методами бенчмаркінгу досліджено стан дистанційного обслуговування користувачів наукових бібліотек вищих навчальних закладів, проте доцільно було б використати дану методологію для дослідження діяльності обласних універсальних наукових бібліотек, галузевих бібліотечно-інформаційних мереж, зокрема НАН України.

Наведені нами зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та виклад його результатів.

Автореферат дисертації адекватно передає її зміст, аргументацію, логіку побудови, ступінь наукової новизни, теоретичне значення отриманих

результатів і можливості науково-практичного їх застосування. Оформлення дисертаційної роботи та автореферату відповідає чинним вимогам.

Таким чином, можна констатувати, що дисертація А. В. Ржеуського «Моделі, методи та засоби надання інформаційних послуг у сервіс-орієнтованих бібліотечних системах» є самостійно виконаним і завершеним науковим дослідженням із соціальних комунікацій, його автор продемонстрував високу професійність та вміння кваліфікованого вирішення складних дослідницьких задач. За своєю актуальністю, науковою новизною, обґрунтованістю основних положень і висновків, науковим значенням дисертація А. В. Ржеуського «Моделі, методи та засоби надання інформаційних послуг у сервіс-орієнтованих бібліотечних системах» відповідає нормативним вимогам, які висуваються Міністерством освіти і науки України до робіт, що подаються на присудження наукового ступеня кандидата наук, викладеним у п. 9, 11–13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор, Ржеуський Антоній Валентинович, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Кандидат історичних наук
вчений секретар
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

Т. Л. Кулаковська